

ПРИКАЗ КЊИГЕ „ОРЛОВИ СА ВРБАСА: ИСТОРИЈА ВАЗДУХОПЛОВСТВА НА ТЕРИТОРИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ“, ДАНКА БОРОЈЕВИЋА И ДРАГОГ ИВИЋА

Младен Р. Тишма*

Министарство одбране Републике Србије, Универзитет одбране у Београду, *Војно дело*

Orlovi sa Vrbasa: istorija vazduhoplovstva na teritoriji Republike Srbije, Данко Боројевић и Драги Ивић, ауторско издање, Београд 2014.

њига коју представљамо у овом броју посебна је из неколико разлога. Прво, ради се о остварењу чији аутори нису ваздухопловни стручњаци, нити војни историчари, већ заљубљеници у војно ваздухопловство, додуше заљубљеници са респектабилном ауторском биографијом будући да су пре две године издали и Енциклопедију млазних ловачких авиона.¹ Затим, књига представља први рад монографског карактера који се бави темом из скорије прошлости наших простора која је тек спорадично обрађена у чланцима ваздухопловних часописа. Треће, и вероватно зачуђујуће у тешким економским условима и ниском стандарду становништва, јесте да су се аутори осмелили да уђу у неизвесан и вероватно компликован подухват какав је сопствено издање. Разлози за тај приступ отвара неугодну тему – каква издања издавачке куће данас нуде читалачкој публици, док озбиљнији рукописи који заслужују објављивање често не доживе да буду преточени у књиге доступне читаоцима.

Књига „Орлови са Врбаса“, како се и каже у поднаслову, бави се историјатом и развојем војног ваздухопловства на територији данашње Републике Српске. Двеста четрнаест страница књиге распоређено је у кратак увод у којем аутори објашњавају своје побуде за њеним писањем, као покушај да се од заборава отргне прича о људима и машинама који су на овим просторима летели и развијали војну страну ваздухопловства, али и били међу првима који су устајали у одбрану свог народа када и где год је то било потребно. Суштински, књига започиње кратким приказом авијације у Краљевини Србији пре Првог светског рата, будући да ће из тог пионирског подухва-

* Аутор је спољни сарадник часописа *Војно дело* и самостални истраживач.

¹ Borojević, D.; Ivić, D.: *Enciklopedija mlaznih lovačkih aviona*, ауторско издање, Београд 2012, 410 страна, ISBN 978-86-915987-0-9.

та проишаћи југословенско ваздухопловство чији би развој и достигнућа вероватно попримили неки други ток. Највећи део материје изложен је у три дела. Први је посвећен војном ваздухопловству у Краљевини Југославији и у кратким цртама приказује његов пут од оснивања, преко борбених дејстава за северне границе, овладавања новом ваздухопловном техником, променама у његовој организацији и доктрини и тако читаоца доводи до Априлског рата 1941. године и учешћа југословенског ваздухопловства у њему. Аутори се ту усредсређују на ближи приказ ваздухопловних јединица које су биле базирани на територији Републике Српске – 2. ваздухопловне мешовите бригаде са 4. ловачким ваздухопловним пуком који је био базиран на аеродрому Босански Александровац и 8. бомбардерским пуком са аеродрома Ровине, такође покрај Бањалуке. Дати су и подаци о старешинама, саставу и опремљености, те описана дејства током нацистичке агресије на прву Југославију. Није заборављен ни 1. бомбардерски пук са аеродрома Бијељина. Након тога следи кратак приказ окупаторских и квислиншких ваздухопловних снага на подручју Југославије. Затим аутори описују зачетке партизанске авијације из које ће се развити ваздухопловство друге југословенске државе, што доводи до другог дела ове књиге који се бави Југословенским ратним ваздухопловством и противваздушном одбраном, као видом ЈНА намењеним за дејства у и из ваздушног простора.

Вероватно због тога што је овај део наше ваздухопловне историје добро „покривен” литературом, аутори усмеравају своју пажњу на јединице ЈРВ и ПВО базирани на аеродромима покрај Бањалуке (Александровац, односно Маховљани и Залужани) – 101. пук, 184. пук лаких ноћних бомбардера, 269. допунски авијацијски пук, 208. лап, тренажну ескадрилу команде ЈРВ и 200. ваздухопловну базу. Након тога говоре о 82. авијацијској бригади из Церкља. На први поглед, читаоцу може бити чудна веза између једне јединице која је највећи део свог постојања базирана у Словенији са развојем ваздухопловства на територији Српске. Међутим, управо ова јединица одиграла је значајну улогу у грађанском рату који је захватио Југославију почетком деведесетих година прошлог века, чији ток аутори укратко излажу у посебном поглављу. По својој предислокацији у Бањалуку ова јединица представљала је нуклеус из којег ће се развити ваздухопловни вид оружаних снага српског народа на простору бивше Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине, односно борбена компонента авијације оличена у 92. мјешовитој авијацијској бригади. За српски народ западно од Дрине врло значајна била је и 111. авијацијска бригада са Плеса, чији ће хеликоптери ући у састав 11. хеликоптерског пука Војске Српске Републике Босне и Херцеговине. Поред авијацијских јединица, приказане су и исто тако важне јединице из којих ће настати јединица логистичке подршке и ракетне јединице ПВО ВРС – 474. ваздухопловна база из Церкља која ће у ВРС постати 74. ваздухопловна база и 155. ракетни пук ПВО из Загреба. Следеће поглавље посвећено је дешавањима током грађанског рата у СФРЈ, чиме се долази до трећег дела ове књиге посвећеног Ваздухопловству и противваздушној одбрани Војске Републике Српске (В и ПВО ВРС).

Проглашењем Устава Савезне Републике Југославије, 27. априла 1992. године, становништво у Српској Републици Босни и Херцеговини (будућој Републици Српској) и Републици Српској Крајини нашло се у иностранству, а руководство у Београду планирало је предислокацију снага савезне војске на територију преосталих

република – Србије и Црне Горе, остављајући тиме народ са „погрешне” стране Дрине практично голоруким. Међутим, мала али способна група војних лица успела је да се супротстави безумним политичким плановима и створи претпоставке за изградњу оружаних снага у служби народа пред којим је било време великих искушења, патњи и страдања. Ваздухопловство и противваздушна одбрана Војске Републике Српске спада у ретка ратна ваздухопловства чији датум настанка се не везује за формалност некаквог акта о формирању већ за прва борбена дејства. Тако и аутори практично започињу причу о В и ПВО ВРС са 27. мајем 1992. године, када авијација изводи шеснаест авио-полетања у борби против непријатеља који је запосео Посавину. Та борба прерашће у операцију „Коридор”, вероватно и најзначајнију операцију ВРС у целом њеном постојању, па не чуди да аутори релативно детаљно (колико је то могуће с обзиром на доступне изворе) описују учешће јединица В и ПВО ВРС у њој, кроз конкретна дејства, непосредне учеснике, ваздухоплове и употребљена ВУБС. Пажња је посвећена и првом успеху противваздушне одбране ВРС, која је 26. јуна 1992. године оборила хрватски ловац МиГ-21БИС, иначе добијен пребегом из ЈНА, којим је управљао Антон Радош, а чији се остаци данас могу видети у Музеју ВРС. Приказ формацијског устројства ваздухопловних снага допуњен је и амблемима појединих јединица, подацима о традицији које су те јединице наставиле, ратној техници, али и описом свакодневног живота припадника. Посебно је интересантан податак који говори о стручности и оспособљености ваздухопловнотехничког људства ВРС у ВТОд ловаца-бомбардера типа J-22 „орао”, као једног од за ваздухоплова из наоружања ЈНА који су били захтевнији за одржавање. Наиме, пилоти на овом типу авиона успевали су да изведу и пет до шест борбених авио-полетања на дан и да, поред тога, спроводе преобуку нових пилота. Илустрације ради, правилске одредбе које се тичу ЛБА предвиђају да је просечно дневно напрезање два до три авио-полетања по пилоту. Књига даље прати ратни пут В и ПВО и открива на који начин је оно остваривало постављене задатке, посебно у условима наметања зоне забране лета над Босном и Херцеговином. Слику употпуњују и објашњења о проблемима са којима се војска суочавала не само у ваздушном простору већ и на земљи, посебно у односима са политичким врхом и неким паравојним формацијама. У кратким цртама представљена је и једина ваздухопловна јединица СВК – 105. ваздухопловна бригада, као и сарадња две српске војске, посебно кроз деташирање авиона ВРС на аеродром Удбина.

Књига открива и дешавања током напада НАТО-а на Републику Српску, прве акције у којима је Североатлантска алијанса употребила силу, наравно против много слабијег противника чија је једина предност била у храбрости и пожртвованости. Када се то има у виду, може се спознати величина успеха које су РЈ ПВО постигле кроз обарање најсавременијих борбених авиона западног војног савеза. Ток рата описан је кроз пад Републике Српске Крајине и дејстава В и ПВО ВРС у одбрани саме Републике Српске од офанзиве здружених хрватско-бошњачких снага. Оно што привлачи пажњу јесте да аутори нису упали у искушење да прикрију губитке и преувеличају успехе Ваздухопловства Републике Српске.

Потписивањем Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, Војска Републике Српске посветила се реорганизацији и мирнодопским задацима. Међутим, ни мир није пролазио без притисака и искушења, управо у погледу активно-

сти В и ПВО које је 2001. године преименовано у Ратно ваздухопловство и против-ваздушну одбрану ВРС. Ограничавање су летачке активности, онемогућавања обука у ГРБ-у², подметане афере које су изазвале далекосежне последице по ремонт мотора за ирачке авионе МиГ-21 у Ваздухопловном заводу „Орао” Бијељина. Књига се завршава укидањем Војске Републике Српске и њеног ваздухопловства, чиме престаје да постоји и војно ваздухопловство на територији читаве Босне и Херцеговине, с обзиром на то да је већина ратне технике В и ПВО ВРС препуштена зубу времена, а Оружане снаге БиХ располажу тек са неколико већином неисправних и застарелих хеликоптера. О Оружаним снагама БиХ можда најбоље говори податак да је чланом 3. Закона о одбрани, као њихов први задатак, постављено „учешће у операцијама колективне безбедности, у операцијама за подршку миру...”, а тек затим и одбрана саме државе и њених грађана (тачка б. истог члана).

Када је реч о недостацима овог наслова можемо рећи да су они највећим делом условљени објективним разлозима. С обзиром на то да је реч о ауторском издању јасно је због чега књига није могла бити технички боље опремљена. Свакако да оваква публикација заслужује и већи број фотографија и илустрација у боји. Друго ограничење лежи у недоступности архивске грађе, коју су аутори ипак успешно предложили. Евентуалне сугестије биле би да је требало обрадити и ваздухопловне јединице које су током последњег рата у БиХ деловале у оквиру ВРС, попут авиона В-53 који је дејствовао са аеродрома Бијељина, затим мало више пажње посветити и другим родовима и службама В и ПВО ВРС, као и ваздухопловним заводима „Космос” и „Орао” који су такође дали свој допринос у изградњи, развоју и функционисању В и ПВО ВРС, па и система одбране Републике Српске у целини. Недовољно је познато да је овај вид ВРС имао свој часопис „Нова крила” који је излазио током и непосредно након рата.

Ова књига вредна је пажње свакога кога занима развој ваздухопловних снага на нашим просторима, без обзира на то да ли се ради о ваздухопловним и другим војним стручњацима, историчарима, хобистима или тек знатижељницима. Аутори су у потпуности остварили свој циљ – да заборав не прекрије важно поглавље у историји српског народа и његових простора. Ипак, овом књигом није све речено. Она треба да буде само први степен њеним ауторима, али и другим истраживачима, да се и даље баве догађањима током рата и Војском Републике Српске. Такође, књига треба да послужи и као опомена држави, посебно Републици Српској, да онима који су за њу дали све што су имали дугује макар живо сећање на њих.

² ГРБ – гађање, ракетирање, бомбардовање.